

Współczesna Czechosłowacja

TERYTORIUM PAŃSTWOWE CZECHOSŁOWACJI

(Fakty i cyfry z geografii politycznej, 1918—1949)

Wprowadzona z dniem 1 stycznia 1949 r. ustawa o nowym podziale administracyjnym Czechosłowacji przekreśliła jedną bardzo dawną tradycję, zniósła bowiem trwający przez lat przynajmniej tysiąc podział ziem czeskich na historyczne jednostki: Czechy i Morawy. Odrębność Śląska czeskiego zanikła już wcześniej przy złączeniu tego kraju z Morawami w r. 1927, ale ślad tej odrębności zachował się przynajmniej w nazwie utworzonej wtedy jednostki: w Ziemi Morawsko-śląskiej. Dziś nie ma już ani Czech, ani Moraw jako oddzielnych jednostek administracyjnych. Nazwy te pozostały tylko pojęciami geograficznymi i historycznymi.

Fakt ten skłania do przejścia w pamięci kolejnych wydarzeń, które doprowadziły do tego stanu rzeczy. Nie ulega wątpliwości, że ów dawny podział historyczny był przynajmniej w pewnej mierze anachronizmem. Wielkie jednostki historyczne zanikły w przeważnej ilości państw europejskich w okresie nowożytnym, a najdłużej trzymały się na ziemiach dawnej monarchii habsburskiej oraz w południowych Niemczech. W krajach słowiańskich w nienaruszonej formie zatrzymała je w swej części czeskiej Czechosłowacja, podczas gdy w Polsce i Jugosławii (w pozostałych krajach słowiańskich podział ten zanikł już dawniej) utrzymywał się on tylko częściowo i podlegał rozmaitym modyfikacjom, dostosowywanym do względów etnicznych, gospodarczych i innych. Najnowsza reforma podziału administracyjnego w Czechosłowacji kierowana była względami przede wszystkim gospodarczymi. Nienaruszony pozostał jedynie podział na czeską i słowacką część państwa, zaznaczony o tyle, że nie tknięto historycznej granicy między Morawami i Śląskiem a Słowacją.

I. Fakty zewnętrzne

Republika Czechosłowacka powstała w r. 1918, opierając się na określonym programie terytorialnym, opracowanym głównie przez przywódców ruchu narodowo-wyzwoleńczego, działających przeciw Austro-Węgrom w krajach Ententy¹⁾. Program ten przewidywał złączenie w jedną całość historycznych krajów czeskich, należących wtedy do Austrii, oraz zamieszkałej przez Słowaków północnej części Węgier.

¹⁾ Nie jest celem niniejszego artykułu podanie szczegółowej bibliografii historycznej łączącej się z tematem. Wobec tego wymienione będą tylko nieliczne najważniejsze opracowania i źródła. J. Kapras, *Český stát v historickém vývoji a v dnešní podobě*. Praha 1920³; R. Horna, *Hranice Republiky Československé ve světle historie*, Bratislava 1924; T. C. Masaryk, *Světová revoluce za války a ve válce*, Pr. 1925 (jest polski przekład); E. Beneš, *Světová válka a naše revoluce*, 3 t., Pr. 1928—9 (t. s.); M. Paulová, *Dějiny Maffie*, 2 t., Pr. 1938—9 (ciekawe mapki). Memoranda czechosłowackie (głównie pióra Beneša), przedstawione paryskiej Konferencji pokojowej w r. 1919, ogłosili drukiem Niemcy: H. Raschhofer, *Die tschechoslowakischen Denkschriften f. d. Friedenskonferenz v. Paris 1919/1920*, Berl. 1937 (Beiträge z. ausl. öff. Recht u. Völkerrecht, 24), dalej cyt. jako Mem.

Nakreślenie takiego programu nie było rzeczą łatwą. Rozdzieleni granicami politycznymi w przeszłości, Czesi i Słowacy nie mogli się powoływać na fakt istniejących i znanych w historii takich granic, które by obejmowały oba te narody razem. Poza doraźnymi i krótkotrwałymi okresami — które w przeszłości jednak istniały — łączności państwowej obu narodów (państwo „Wielkomorawskie” przede wszystkim) nie było w dziejach tworu terytorialnego, który by mógł stanowić podstawę historyczną dla tworzonej w okresie I wojny światowej Czechosłowacji. Mieli takie podstawy historyczne dla swych granic Czesi, ale nie mieli ich Słowacy, żyjący od X w. w ramach Węgier.

Toteż czechosłowacka akcja niepodległościowa w okresie I wojny światowej musiała dla swego postulatu: utworzenia wolnego państwa dwu tych narodów — oprzeć się równocześnie na argumentach dwojakiego rodzaju:

historycznym — odnośnie do krajów czeskich
etnograficznym — odnośnie do Słowacji.

1.

Oba główne kraje czeskie, Czechy i Morawy, posiadały znane, od średniowiecza nie zmieniane²⁾ granice historyczne, będące zarazem doskonałymi naturalnymi granicami geograficznymi. Z tych to względów geograficznych, gospodarczych, strategicznych oraz w poczuciu faktu, że całość obszaru krajów była pierwotnie zasiedlona wyłącznie przez element słowiański, Czesi włączali w swój program terytorialny całe Czechy i całe Morawy, chociaż pograniczne rejony obu tych krajów były od stuleci w całości lub przeważnie zniemczone. Element niemiecki znalazł się tam drogą kolonizacji i utrzymywał się w ustawicznym naporze na ludność czeską przy poparciu rządzących Czechami niemieckich królów.

Ale trzeci z czeskich krajów „historycznych”, Śląsk, oderwany od Korony Czeskiej w przeważnej części w XVIII w. przez Prusy, a w znacznej mierze zaludniony przez ludność nie czeską, lecz polską, nie przedstawiał bynajmniej problemu tak prostego, jak Czechy i Morawy. O rewindykowaniu pruskiej wówczas części Śląska Czesi nie myśleli, najwyżej wysuwając postulat odnośnie do skrawka koło Raciborza, zaludnionego jeszcze w części przez mówiących czeskim narzeczem „Morawców”³⁾. Ale pragnęli widzieć w ramach swego odrodzonego państwa cały ówczesny Śląsk austriacki, składający się z dwu części: opawskiej (2868 km²) i cieszyńskiej (2282 km²). Pierwsza z nich była zupełnie już wtedy zniemczona, druga zaludniona przeważnie przez Polaków, z mniejszością czeską na zachodzie i silnymi koloniami niemieckimi na całym obszarze⁴⁾.

Niemniej twórcy czechosłowackiego programu terytorialnego z owego okresu sądzili, że uda im się włączyć do planowanego państwa nie tylko Śląsk Opawski, lecz także Ziemię Cieszyńską w całości.

W ten sposób w skład czeskiej części Czechosłowacji miały wejść:

Czechy	51.948 km ²
Morawy	22.231 „
Śląsk „austriacki”	5.150 „

Razem 79.329 km²

²⁾ Drobne zmiany zachodziły jednak jeszcze w XVI w., np. na granicy Kłodzka.

³⁾ Podnieśli tę sprawę dopiero w okresie Konferencji 1919 r., zob. Mem. nr 8, cyt. dz. 256 n.

⁴⁾ Zob. tamże, nr 4, s. 110 n. Nie tu miejsce podawać bogatą po obu stronach bibliografię kwestii cieszyńskiej.

Do tego miał być dołączony obszar Słowacji etnograficznej, obliczany na okrągło 58 tys. km². Na temat rozgraniczenia słowacko-węgierskiego toczył się na konferencji pokojowej w Paryżu w 1919 r. zażarty spór⁵⁾.

Byłoby to razem ok. 137 tys. km². Ostateczne obliczenie wypadło jednak inaczej i inaczej wypadł aspekt terytorialny I Republiki Czechosłowackiej.

2.

Na podstawie traktatu pokojowego z Austrią, podpisanego w St. Germain-en-Laye 10 września 1919 r., Czechosłowacja otrzymała (art. 27, p. 6) oprócz całych oczywiście Czech i Moraw także dwa małe skrawki obszaru etnicznie czeskiego, należącego do Austrii Górnej: tzw. Vitorazsko, 104 km² (przyłączone do Czech), i Austrii Dolnej: tzw. Valticko, 84 km² (przyłączone do Moraw). W ten sposób obszar Czech wzrósł do 52.052 km² a Moraw do 22.315 km². Jeszcze przedtem, bo już w traktacie wersalskim (art. 83), Czesi zapewnili sobie z obszaru raciborskiego odstąpienie przez Prusy obszaru wokół Huleczyna, po czesku Hlučínsko, ok. 324 km²⁶⁾.

Obszar ten miał być dołączony do czeskiego Śląska, przy czym graniczył z jego częścią opawską, co do której nie było wątpliwości, że przypadnie ona Czechosłowacji. Natomiast trwał spór z Polską o Ziemię Cieszyńską, rozwiązany arbitrażem mocarstw w d. 28 lipca 1920 r., który podzielił sporny obszar na dwie części: nieco większą, zachodnią, 1269 km², przyznaną Czechosłowacji, oraz wschodnią, 1013 km² (wg innych źródeł 1009), przyznaną Polsce. Tak więc łącznie Śląsk Czechosłowacki miał zajmować:

Śląsk Opawski	2.868 km ²
Huleczyńskie	324 „
Zach. Śl. Ciesz.	1.269 „

Razem 4.461 km²⁷⁾

W ten sposób całość krajów czeskich wynosiła obecnie: 78.828 km²

Los Słowacji rozstrzygnął się wprawdzie już również w lecie 1919 r., ale ostateczny traktat pokojowy z Węgrami podpisano w Trianon dopiero w d. 4 czerwca 1920. W art. 27, p. 4, wytyczył on granicę między Węgrami a Czechosłowacją odcinając na rzecz Słowacji niepełne 50 tys. km². Skrawek byłego terytorium węgierskiego, a obecnie czechosłowackiego, wspomniany wyżej arbitraż przyznał Polsce, na Orawie i Spiszu, łącznie 583 km². Ostatecznie ustalone granice Słowacji zawierały obszar 49 021 km²⁸⁾.

Wraz z krajami czeskimi wynosiłoby to razem: 127.849 km².

Ale na podstawie specjalnej kombinacji dyplomatycznej została do Czechosłowacji przez wspomniany już traktat w St. Germain-en-Laye i przez specjalny, tam również i tegoż dnia podpisany układ między mocarstwami a Czechosłowacją przyłączona do Czechosłowacji obecna Ukraina Zakarpacka, ówczesna tzw. Ruś

⁵⁾ Zob. tamże, nr 5, s. 158 n.; na s. 184 mamy określenie wielkości żadanego obszaru: 58.647 km². Por. również: F. Houdek, Vznik hraníc Slovenska, Bratislava 1931; F. Bokes, Vývin predstáv o slovenskom území v 19. storočí, Turč. sv. Martin 1945.

⁶⁾ Pierwotnie otrzymać mieli nieco więcej, w razie gdyby plebiscyt górnośląski wypadł w całości na korzyść Polski.

⁷⁾ I w tym i w innych wypadkach dane o powierzchni mogą się różnić, zależnie od źródeł, od okresów, w których dokonywano pomiarów. Wahania dochodzą do 5%.

⁸⁾ Delimitację z Polską zakończono ostatecznie w r. 1924.

Podkarpacka⁹⁾. Kraj ten w granicach określonych — od Węgier przez traktat triański, od Rumunii przez decyzję Rady Najwyższej z 7 sierpnia 1919¹⁰⁾, od Polski przez pozostawienie w mocy starej granicy galicyjsko-węgierskiej, wreszcie od strony Słowacji przez tzw. Statut Generalny z 7 listopada 1919¹¹⁾ — zajmował 12 617 km². Z tego wynika, że Czechosłowacja otrzymała od Węgier łącznie 61,638 km².

Z dodania cyfr:	kraje czeskie	78 828 km ²
	Słowacja i Ukraina Zakarpacka	61.638 „

powstałaby łączna ilość 140.466 km², cyfrę tę jednakże na podstawie dokładniejszych obliczeń zaokrąglono do 140.508 km², która stale widniała jako reprezentująca obszar państwowy Czechosłowacji do r. 1938 we wszystkich wydawnictwach oficjalnych.

3.

Ten stan rzeczy przetrwał do r. 1938.

Jesienią tego roku Niemcy hitlerowskie przy poparciu Francji i Anglii odebrały w dyktacie monachijskim od krajów czeskich obszar 28.971 km²¹²⁾ (Ponadto oderwały również od Słowacji dwie gminy koło Bratysławy¹³⁾). Następnie do Polski odeszło 1087 km², w czym 863 km² Zaolzia i 224 na Spiszu, Orawie i w Czadeckiem. Wreszcie Węgry na podstawie tzw. I arbitrażu wiedeńskiego z 2 listopada 1938 oderwały od Słowacji 10.309 km² i od Ukrainy Zakarpackiej 1.586 km², razem 11.895 km².

Czechosłowacja utraciła łącznie w tym smutnym okresie monachijskim 41.596 km², tak iż obszar jej wynosił pod koniec 1938 r.:

kraje czeskie	48.925 km ²
Słowacja	38.888 „
Ukraina Zakarpacka	11.031 „
Razem	98.844 km ² ¹⁴⁾

Jak wiadomo, II Republika Czechosłowacka, o nazwie pisanej teraz oficjalnie z łącznikiem Czechosłowacja, przetrwała mniej niż pięć miesięcy po Monachium.

⁹⁾ Dane czeskie o tym kraju w dziele zbiorowym Podkarpatská Rus (red. Chmelař, Klíma, Nečas), Praga 1923. Istnieje i polska monografia: Z. Zawadowski, Ruś Podkarpacka i jej stanowisko prawno-polityczne, Warszawa 1931, pisana z punktu widzenia ówczesnego polskiego MSZ.

¹⁰⁾ Rumunia wysuwała roszczenia do znacznej części obszaru Ukrainy Zakarpackiej w okresie 1919—20. Zob.: V. V. Tilea, Actiunea diplomatică a României, 1919—1920, Sibiu 1925, s. 149 n.

¹¹⁾ Oznaczenie tu jest bardzo ogólne: „Linia demarkacyjna między Słowakami a Rusinami idzie prosto od miasta Czop do północnej części miasta Užhorod, tak iż kolej zostaje po stronie słowackiej a Užhorod na Rusi, a stąd wzdłuż rzeki Už do Karpat”. Tak niefortunne wytyczenie linii granicznej spowodowało konieczność zmiany granicy w r. 1945 po włączeniu tego obszaru do ZSSR, zob. niżej.

¹²⁾ Główną część anektowanego obszaru złączono w tzw. Sudetenland, 22.608 km², a resztę włączono do Bawarii i Austrii.

¹³⁾ Petrzałkę (przedmieście Bratysławy za Dunajem) i historyczny Dzewin (Devin).

¹⁴⁾ Zmniejszone Czechy zajmować miały 32.302 km², zmniejszone Morawy z pozostającym jeszcze Czechosłowacji skrawkiem Śląska (pow. frydecki) — 16.785 km². Niemcy zajęły wtedy cały Śląsk Opawski, po klęsce zaś Polski w jesieni 1939 włączyły Zaolzie do swojej prowincji Oberschlesien.

W d. 15 marca Niemcy Hitlera zajęły kraje czeskie, tworząc z nich „Protektorat Czechy i Morawy”¹⁵⁾. Słowacja stała się niemieckim państwem wasalnym. Węgry zajęły resztę Ukrainy Zakarpackiej.

Słowacja musiała jeszcze w układzie z 4 kwietnia 1939 odstąpić Węgom skrawek terytorium na wschodzie, ok. 1133 km², tak iż obszar jej zmalał do 37.755 km². Zwiększył się za to w jesieni tegoż roku o „zwrócone” faszystowskim rządcom Słowacji przez Hitlera skrawki spisko-orawskie oderwane od Polski — „układ niemiecko-słowacki” z 26 listopada 1939; owe skrawki miały razem 807 km², tak iż obszar Słowacji wynosiłby teraz 38.562 km², ale statystyka oficjalna podawała 38.704 km².

4.

Jasne było, że ruch narodowo-wyzwoleńczy Czechów i Słowaków w okresie II wojny światowej nie uznawał gwałtów dokonanych przez imperializm hitlerowski i wielkowęgierski w okresie 1938—9 r. i że dążył do odbudowy Czechosłowacji w jej pełnych przedwojennych granicach¹⁶⁾. W szczególności zaś ZSRR stale podkreślał, że nie uznaje zmian przeprowadzonych w związku z Monachium.

Odbudowana dzięki zwycięstwu demokracji nad faszyzmem, a przede wszystkim dzięki decydującemu wkładowi wniesionemu w to zwycięstwo przez ZSRR, nowa Czechosłowacja powróciła do granic sprzed Monachium.

Jednakowoż obecnie nie było już wobec dokonanego zjednoczenia ziem ukraińskich powodów, by jedna ich część pozostawała w ramach Czechosłowacji. Natychmiast po wyzwoleniu Ukrainy Zakarpackiej przez Armię Radziecką w r. 1944 wszczął się w tym kraju ruch na rzecz zjednoczenia z resztą ziem ukraińskich¹⁷⁾. Zgodnie z wolą ludności, Czechosłowacja zgodziła się na przekazanie tego obszaru ZSRR, co utwierdzono układem z 29 czerwca 1945 r. Przy tej sposobności doszło do drobnej rektyfikacji granicy ze Słowacją, gdyż poprzednio wytyczono tę granicę tylko prowizorycznie, w sposób niezgodny z wymaganiami geograficznymi i gospodarczymi: m. in. węzeł kolejowy Czop z częścią linii kolejowej, wiodącej z Węgier do stolicy kraju Użhorodu, pozostawał po stronie słowackiej. Poza tym jednak utrzymana została linia graniczna istniejąca do r. 1938.

Na południe od Bratysławy traktat pokojowy z Węgrami z 10 lutego 1947 przyznał Czechosłowacji trzy gminy o łącznym obszarze 63 km².

Poza tymi dwoma odcinkami granic słowackich obowiązują obecnie granice sprzed jesieni 1938, a więc obszar Czechosłowacji wynosi teraz:

kraje czeskie	78.870 km ²
Słowacja	48.957 „
Razem	127.827 km ²

II. Fakty wewnętrzne

Ale treść wewnętrzna tego terytorium przedstawia się obecnie całkiem inaczej niż przed minioną wojną. Całkowitej przebudowie uległ mianowicie podział tery-

¹⁵⁾ Granice okrojonych w Monachium ziem czeskich teraz już nie zmieniano.

¹⁶⁾ O dziejach odbudowy niepodległości czechosłowackiej w okresie II wojny światowej przygotowuję większą rozprawę.

¹⁷⁾ Perypetie związane z tą sprawą opowiada szczegółowo Zd. Fierlinger w II tomie swych pamiętników *Ve službách ČSR*, II, zob. „Przegl. Zach.”, nr 1—2/50, s. 95 n.

torialny Czechosłowacji, doprowadzając do zniknięcia — jak wspomniano na wstępie niniejszego artykułu — Czech i Moraw jako odrębnych jednostek administracyjnych.

Oto zwięzły przegląd podziału administracyjnego Czechosłowacji od r. 1919.

Państwo czechosłowackie, utworzone w r. 1918, odziedziczyło z dwu organizmów, które dostarczyły mu terytorium, dwa całkowicie różne systemy podziału administracyjnego. Przedlitawia, dawne kraje austriackie, składała się z wielkich krajów o szerokim samorządzie, natomiast Zalitawia, Węgry, rządzona była centralistycznie, uznając podział na niewielkie raczej jednostki z ograniczonym samorządem.

W tzw. czeskich krajach historycznych Czechosłowacja odziedziczyła po Austrii system dwu instancji: powiaty (*czes. politický okres*)¹⁸⁾ i kraje (ziemie, *czes. země*), z urzędem krajowym na czele (*zemský úřad*). Natomiast w Słowacji i Ukrainie Zakarpackiej był tylko jeden rodzaj obwodów: tzw. komitaty (*węg. vármegye, słowac. stolica lub župa*), a nadto miasta autonomiczne.

Ten system niejednolity musiał oczywiście chwilowo pozostać w mocy, ale władze nowego państwa szybko pomyślały o konieczności ujednoczenia administracji państwa. Postanowiono nie adaptować systemów odziedziczonych, lecz pozostawiając powiat jako podstawową jednostkę podziału, obmyślono wprowadzenie nowych, jednakowych w całym państwie, obwodów większych, z samorządem ograniczonym, nazwanych żupami (*żupa*; w Słowacji, dla odróżnienia od dotychczasowych małych obwodów — *vel'župa*).

Ustawa z 29 lutego 1920 r. podzieliła całe państwo na 21 takich obwodów. W praktyce jednak podział ten wszedł w życie i funkcjonował tylko w Słowacji, gdy w czeskich krajach historycznych zawieszono jego wykonanie i żupy pozostały tam tylko na papierze, aż do wejścia w życie nowej ustawy o podziale administracyjnym w r. 1927, która podział na żupy zniosła.

Niemniej, dla porównania warto przytoczyć nazwy i ośrodki owych obwodów:

I. Czechy — 1. Praga (Praha), 2. Pardubice, 3. Hradec Králové, 4. Mladá Boleslav, 5. Czeska Lipa (Česká Lipa), 6. Louny, 7. Karlovy Vary, 8. Pilzno (Plzeň), 9. Czeskie Budziejowice (České Budějovice); II. Morawy — 10. Jihlava, 11. Brno (Brno), 12. Olomuniec (Olomouc), 13. Uherské Hradiště, 14. Ostrawa (Ostrava); III. Słowacja — 15. Bratysława (Bratislava), 16. Nitra, 17. Turczański św. Marein (Turčiansky sv. Martin), 18. Zwoleń (Zvolen), 19. Liptowski ś. Mikołaj (Liptovský sv. Mikuláš), 20. Koszyce (Košice); IV — 21. Czeski Cieszyn (Český Těšín).

Ukraina Zakarpacka nie była tym podziałem objęta, gdyż jako jednostka w pełni autonomiczna posiadała także osobną administrację.

Pierwszym krokiem do ujednoczenia administracji było wprowadzenie na obszarze Słowacji i Ukrainy Zakarpackiej systemu powiatowego¹⁹⁾.

Ostatni czechosłowacki rocznik statystyczny sprzed II wojny światowej, z datą 1938, podaje, że w r. 1937 na terenie państwa istniało łącznie 239 powiatów, z czego w Czechach 104, na Morawach i Śląsku razem 46, w Słowacji 77, na

¹⁸⁾ Należy odróżniać *okres politický*, oznaczający powiat w sensie administracyjnym, od powiatu sądowego, *okres soudní*, oznaczającego obszar podległy sądowi I instancji.

¹⁹⁾ Za czasów węgierskich istniały na tym obszarze powiaty innego rodzaju, organa pomocnicze i kontrolujące z ramienia władz komitatu, ale nie będące władzami administracji politycznej.

Ukrainie Zakarpackiej 12. Ilość urzędów powiatowych ulegała dość często zmianom: jedno znoszono, inne tworzono itd.

Po kilku latach doszło do ważnej zmiany. Dnia 14 lipca 1927 ukazała się ustawa o nowej organizacji administracji (*Zákon o organizaci politické správy*), w której ponownie wprowadzono jako jednostki podziału ziemie (czes. *země*, słowac. *krajina*), znosząc podział na żupy. Przy tej sposobności Śląsk czeski został złączony z Morawami w „Ziemie Morawsko-Śląską” (*Země Moravskoslezská*²⁰), a Ukraina Zakarpacka została zrównana pod względem administracyjnym z pozostałymi częściami państwa, otrzymując taki sam jak tamte ustroj administracyjny.

Zmiany terytorialne z jesieni r. 1938 oczywiście zmniejszyły ilość powiatów, ale za II Republiki Czechosłowackiej podział administracyjny z r. 1927 trwał nadal. Przetrwał on w ziemiach czeskich również i za „Protectoratu”, jakkolwiek okupanci niemieccy potem wprowadzili pewne zmiany. Mianowicie jako instancję pośrednią między urzędem ziemskim a powiatem wprowadzili tzw. urzędy wyższych radców krajowych (Oberlandratsbezirk), zrazu w liczbie 15, potem 7. W „niepodległej” Słowacji powrócono do podziału z lat 1920—7, rozdziałającego kraj na 6 wielkich okręgów — żup. Ze względu jednak na zmniejszenie obszaru kraju wskutek zaboru węgierskiego, nowe te żupy były mniejsze niż w r. 1920 i częściowo miały inne ośrodki:

Bratislavská župa	3673 km ²	gł. m. Bratislava
Hronská župa	8400 „	„ „ Banská Bystrica
Nitrianska župa	3754 „	„ „ Nitra
Šarišsko-Zemplínská župa	7389 „	„ „ Prešov
Tatranská župa	9249 „	„ „ Ružomberok
Trenčianska župa	5589 „	„ „ Trenčín

Te wszystkie czasowe zmiany uległy likwidacji z chwilą odzyskania niepodległości w r. 1945. Na razie zaczął ponownie funkcjonować podział sprzed r. 1945 — na ziemie i powiaty.

Ale przygotowywała się już nowa wielka zmiana: nawrót w całym państwie do obwodów średniej wielkości. Ustawa obowiązująca od 1 stycznia 1949 (*Zákon o krajském zřízení*) zniósła podział na ziemie historyczne w czeskiej części państwa, a całe terytorium państwowe podzieliła na 19 średniej wielkości obwodów, pn. *kraj*. Zarazem też zniesiono niektóre powiaty, innym zmieniono granice, oraz utworzono wiele nowych. Najważniejszą zaś cechą tej ustawy jest zatarcie historycznej granicy między Czechami a Morawami oraz między Morawami a Śląskiem w ten sposób, że niektóre obwody łączą części wschodnich Czech z częściami Moraw zachodnich, gdy inne — części wschodnich Moraw ze Śląskiem Opawskim i Cieszyńskim.

Zachowano jedynie nietkniętą granicę historyczną między Morawami i Śląskiem Cieszyńskim a Słowacją, przez co istnieje faktyczny podział na część czeską i słowacką, ale nie ma już dawnego „trializmu” (Czechy—Morawy—Słowacja).

Obwody w części czeskiej mają od 4 do 9 tys. km², w słowackiej od 7 do 9 tys. Obwodów w części czeskiej jest 13 wobec 15 żup z r. 1920, w Słowacji tyle samo, co w r. 1920 i 1940, gdyż jednakowo po 6.

²⁰) Wstęp do ustawy z 14 lipca 1927 wyraźnie podkreślał, że celem jej nie jest naruszenie historycznej odrębności Śląska. Niemniej doszło do zatarcia granicy morawsko-śląskiej na odcinku powiatów: morawskiego Místek i śląskiego Frydek.

Z poszczególnych obwodów wydzielono szereg miast: Pragę, Pilzno, Liberec, Berno, Olomuniec, Opawę, Ostrawę, Bratysławę, Koszyce i nowo utworzone ze Starego i Nowego Smokowca i gmin okolicznych miasto Wysokie Tatry.

	powiatów	gmin	km ²	ludności	ośrodek	
1. Kraj Prażský	26	1633	9729	2 014 938	Praga (Praha)	
2. „	Českobudějovický	15	1194	8968	493 730	České Budějovice
3. „	Plzeňský	14	1255	7887	549 913	Pilzno (Plzeň)
4. „	Karlovarský	10	706	4579	299 625	Karlovy Vary
5. „	Ústecký	13	783	4145	622 747	Ústí nad Labem
6. „	Liberecký	11	646	4238	479 874	Liberec
7. „	Hradecký	14	956	5145	552 780	Hradec Králové
8. „	Pardubický	12	743	4232	422 950	Pardubice
9. „	Jihlavský	13	1029	6651	422 533	Jihlava
10. „	Brněnský	18	964	7449	934 437	Berno (Brno)
11. „	Olomoucký	12	788	6214	584 973	Olomuniec (Olomouc)
12. „	Gottwaldovský	11	523	5107	593 576	Gottwaldov (daw. Zlin)
13. „	Ostravský	11	472	4526	790 285	Ostrawa (Ostrava)
14. „	Bratislavský	16	459	7519	838 134	Bratysł., (Bratislava)
15. „	Nitrianský	16	577	7968	869 853	Nitra
16. „	Banskobystrický	14	585	9266	486 683	Banská Bystrica
17. „	Žilinský	16	510	8269	509 403	Žylina (Žilina)
18. „	Košický	12	475	7440	461 938	Koszyce (Košice)
19. „	Prešovský	15	757	8495	448 358	Preszów (Prešov)

Jak widzimy, ziemie czeskie zostały podzielone łącznie na 13 obwodów z 180 powiatami, Słowacja zaś na 6 obwodów z 89 powiatami. Łączna ilość powiatów wynosi zatem 269, czyli o jakieś 20% więcej niż w r. 1938, gdy ziemie czeskie liczyły 150, a Słowacja 77.

Zatarcie granicy historycznej między Czechami a Morawami zachodzi tu w obwodach: olomunieckim, który w zach. swej części zabiera skrawki dawnego obszaru Czech, dalej pardubickim, który na połudn. wschodzie zabiera skrawki terytorium morawskiego, oraz przede wszystkim w obwodzie jihlawnym, łączącym połudn. wschodnie Czechy z połudn.-zachodnią częścią Moraw. Drobne zatarcia granicy zachodzą ponadto w obwodzie českobudziejowickim, który na jednym odcinku wyprostowuje bardzo serpentynowo powyginaną linię między Czechami a Morawami.

Podobnie nowy podział zaciera historyczną granicę między Śląskiem a Morawami. Mianowicie zach. część Śląska Opawskiego znalazła się w obw. olomunieckim, reszta zaś oraz cała czeska część Ziemi Cieszyńskiej wraz z półn.-wschodnim skrawkiem Moraw — w obwodzie ostrawskim. (Granica na tym ostatnim odcinku była zatarta już poprzednio wskutek połączenia cieszyńskiego powiatu Frýdek z sąsiadującym morawskim Místek w jeden powiat nazwany Frýdek-Místek, potem tylko Místek).

III Wykaz powiatów [Czechy]

I Kraj Prażský

Miasto Praga

Powiaty:

1. Benešov
2. Beroun
3. Brandýs nad Labem

4. Český Brod

5. Dobříš

6. Hořovice

7. Kladno

8. Kolín

9. Kralupy nad Vltavou

10. Kutná Hora
11. Mělník
12. Mladá Boleslav
13. Nové Strašecí
14. Nymburk
15. Poděbrady
16. Praha-jih (P. południe)
17. Praha-sever (P. północ)
18. Praha-východ (P. wschód)
19. Praha-západ (P. zachód)
20. Příbram
21. Rakovník
22. Ríčany
23. Sedlčany
24. Slaný
25. Vlašim
26. Votice

II. Kraj Českobudějovický

1. České Budějovice
2. Český Krumlov
3. Jindřichův Hradec
4. Kaplice
5. Milevsko
6. Písek
7. Prachatic
8. Soběslav
9. Strakonice
10. Tábor
11. Trhové Sviny
12. Třeboň
13. Týn nad Vltavou
14. Vimperk
15. Vodňany

III. Kraj Plzeňský

Miasto Plzno (Plzeň)

1. Blatná
2. Blovice
3. Domažlice
4. Horažďovice
5. Horšovský Týn
6. Klatovy
7. Plasy
8. Plzeň
9. Přeštice
10. Rokycany
11. Stod
12. Stříbro
13. Sušice
14. Tachov

IV. Kraj Karlovarský

1. Aš
2. Cheb
3. Jáchymov

4. Kadaň
5. Karlovy Vary
6. Kraslice
7. Mariánské Lázně
8. Podbořany
9. Sokolov (daw. Falknov n. Ohří)
10. Toužim

V. Kraj Ústecký

1. Bílina
2. Děčín
3. Duchcov
4. Litvínov (daw. Horní Litvínov)
5. Chomutov
6. Litoměřice
7. Louny
8. Lovosice
9. Most
10. Roudnice nad Labem
11. Teplice (daw. Teplice-Šanov)
12. Ústí nad Labem
13. Žatec

VI. Kraj Liberecký

Miasto Liberec

1. Česká Lípa
2. Doksy
3. Frýdlant
4. Jablonec nad Nisou
5. Jilemnice
6. Liberec
7. Mnichovo Hradiště
8. Nový Bor (daw. Bor u České Lípy)
9. Rumburk
10. Semily
11. Turnov

VII. Kraj Hradecký

1. Broumov
2. Dobruška
3. Dvůr Králové nad Labem
4. Hořice
5. Hradec Králové
6. Jaroměř
7. Jičín
8. Náchod
9. Nová Páka
10. Nový Bydžov
11. Rychnov nad Kněžnou
12. Trutnov
13. Vrchlabí
14. Žamberk

VIII. Kraj Pardubický

1. Čáslav
2. Hlinsko

3. Holice
4. Chotěboř
5. Chrudim
6. Lanškroun
7. Litomyšl
8. Pardubice
9. Polička
10. Přelouč
11. Ústí nad Orlicí
12. Vysoké Mýto

IX. Kraj Jihlavský

1. Dačice
2. Havlíčkův Brod (daw. Německý Brod)
3. Humpolec
4. Jihlava
5. Kamenice nad Lipou
6. Ledec nad Sázavou
7. Moravská Budějovice
8. Pacov
9. Pelhřimov
10. Třebíč
11. Třešť
12. Velké Meziříčí
13. Žďár

X. Kraj Brněnský

Miasto Berno (Brno)

1. Blansko
2. Boskovice
3. Brno
4. Břeclav
5. Bučovice
6. Bystřice nad Pernštejnem
7. Hustopeče
8. Mikulov
9. Moravská Třebová
10. Moravský Krumlov
11. Rosice
12. Slavkov
13. Svitavy
14. Tišnov
15. Velká Bíteš
16. Vyškov
17. Znojmo
18. Židlochovice

XI. Kraj Olomoucký

Miasto Olomuniec (Olomouc)

1. Bruntál
2. Hranice
3. Jeseník (daw. Frývaldov)
4. Kojetín
5. Litovel
6. Olomouc

7. Prostějov
8. Přerov
9. Rýmařov
10. Šternberk
11. Šumperk
12. Zábřeh

XII. Kraj Gottwaldovský

1. Gottwaldov (daw. Zlín)
2. Hodonín
3. Holešov
4. Kroměříž
5. Kyjov
6. Uherské Hradiště
7. Uherský Brod
8. Valašské Klobouky
9. Valašské Meziříčí
10. Veselí nad Moravou
11. Vsetín

XIII. Kraj Ostravský

Miasto Opawa (Opava)

Miasto Ostrawa (Ostrava)

1. Bílovec
2. Český Těšín
3. Frenštát pod Radhoštěm
4. Karviná (daw. pow. Fryštát, Frysztat)
5. Hlučín
6. Krnov
7. Místek (daw. Frýdek-Místek)
8. Nový Jičín
9. Opava
10. Ostrava (daw. Moravská Ostrava)
11. Vítkov,

[Słowacja]

XIV. Kraj Bratislavský

Miasto Bratislava (Bratislava)

1. Bratislava-okolie
2. Čalovo (daw. Velký Meder)
3. Dunajská Streda
4. Galanta
5. Malacky
6. Myjava
7. Nové Mesto nad Váhom
8. Pezínok
9. Piešťany
10. Senec
11. Senica
12. Sered
13. Skalica
14. Šamorín
15. Trenčín
16. Trnava

XV. *Kraj Nitriansky*

1. Bánovce nad Bebravou
2. Hlohovec
3. Hurbanovo (daw. Stará Ďala)
4. Komárno
5. Levice
6. Nitra
7. Nové Zámky
8. Partizánske (daw. Batovany)
9. Prievidza
10. Šal'a
11. Štúrovo (daw. Parkan)
12. Šurany
13. Topolčany
14. Vráble
15. Zlaté Moravce
16. Želiezovce

XVI. *Kraj Banskobystrický*

1. Banská Bystrica
2. Banská Štiavnica
3. Brezno
4. Hnúšťa
5. Jesenské (daw. Feledince)
6. Kremnica
7. Krupina
8. Lučenec
9. Modrý Kameň
10. Nová Baňa
11. Rímovská Sobota
12. Šafárikovo (daw. Tornal'a)
13. Šahy
14. Zvolen

XVII. *Kraj Žilinský*

1. Bytča
2. Čadca
3. Dolný Kubín
4. Ilava
5. Kysucké Nové Mesto
6. Liptovský Hrádok
7. Liptovský Svätý Mikuláš
8. Námestovo
9. Považská Bystrica

10. Púchov
11. Rajec
12. Ružomberok
13. Trstená
14. Turčianske Teplice (daw. Štubnianske T.)
15. Turčiansky svätý Martin
16. Žilina

XVIII. *Kraj Košický*

Miasto Koszyce (Košice)

Miasto Vysoké Tatry (daw. Smokovec
St. i Nw.)

1. Gelnica
2. Kežmarok
3. Košice-okolie
4. Kráľovský Chlmec (daw. Kráľovský Chlumec).
5. Levoča
6. Moldava nad Bodvou
7. Poprad
8. Revúca
9. Rožňava
10. Sečovce
11. Spišská Nová Ves
12. Trebišov

XIX. *Kraj Prešovský*

1. Bardejov
2. Giraltovce
3. Humenné
4. Medzilaborce
5. Michalovec
6. Prešov
7. Sabinov
8. Snina
9. Sobrance
10. Spišská Stará Ves
11. Stará Ľubovňa
12. Stropkov
13. Svidník
14. Veľké Kapušany
15. Vranov

Henryk Batowski

PRZEGLĄD OSTATNICH WYDARZEŃ

Zmiany w naczelnych władzach państwowych. W połowie marca podał się do dymisji minister spraw zagranicznych, dr Vlado Clementis. Premier Zapotocky zaproponował prezydentowi republiki, aby dymisję przyjął,

i wniósł o powierzenie ministerstwa spraw zagranicznych wicepremierowi Viliamowi Širokiemu. Prezydent Gottwald przychylił się do wniosku premiera, zwolnił dra Clementisa ze stanowiska ministra spraw zagranicznych